

Osmanlı Devletinin Kuruluşu

Mehmet Ali KILIÇBAY*

This article deals with the problematic of the establishment of the Ottoman Empire.

Tarih, bilin olmakta çok zorlanan disiplinlerin başında gelmektedir. Kendine özgü bir dilinin olmamış olması nedeniyle, herkesin fikir ve bilgi sahibi olabileceğini sandığı bir alan olarak kalmakta ve inceleme alanının muazzam genişliğinden ötürü, herkes kendi tezlerini destekleyecek birşeyleri geçmişin olayları içinden çekip çıkartabilmektedir. Osmanlı tarihi konusundaki irdelemeler de bu genel eğilimden kendilerini çoğunlukla kurtaramamaktadırlar ve tarihe ideolojik gözlüklerle bakanlar, özellikle de bugünkü sorunlara geçmişte köken ve dayanak arayanlar, bu tarihi mitolojik bir alan haline getirmekten çekinmemektedirler.

Ancak, bilimsel tarih de son elli yıl içinde epeyi mesafe almıştır ve geçmişeyönelik olarak oluşturulmuş efsanelerle ciddi bir mücadeleye girişmiştir. Osmanlı devletinin kuruluşu konusundaki efsaneleri bilimsel olarak temizlemek artık kolaylıkla mümkün hale gelmiştir, ancak bunları popülist ve popüler tarihyazını uydurmacılığının etkisindeki insanların zihinlerinden uzaklaştırmak aynı derece kolay değildir. Osmanlı devletinin kuruluşunu her tür ideolojik yargıdan arınmış bir şekilde ortaya koymanın zamanı gelmiştir.

Osmanlı devleti, 14. yüzyılın başında çökmekte olan iki irice devletin kesişme noktalarında ortaya çıkmıştır. Birçok ideolojik yaklaşımda iddia edildiği gibi, önceden belirlenmiş ve yüzlerce yıl ötesini gören bir iradenin ürünü olmayıp, hemen hemen bütün tarihsel olgularda olduğu gibi koşulların ürünü ve sonucu olarak tarihini hem yapmış, hem de yaşamıştır.

Osmanlı devletini kuracak unsurlardan birini meydana getiren Osmanlı ailesinin ilk yerleştiği Söğüt-Domaniç bölgesi, birbirleriyle savaşmakta olan Bizans merkezkaç unsurlarının yoğunlaştıkları bölgeydi. Daha açık bir ifadeyle, bu bölgede Osmanlı ailesinin karşısına çıkacak ve ona engel olacak ciddi bir güç bulunmamaktaydı, tersine, Bizanslı feodal unsurlar, aralarındaki kavgaların

* Dr. Mehmet Ali Kılıçbay G.Ü. İ.İ.B.F. Ekonomi Bölümü Öğretim Görevlisidir.

MEHMET ALİ KILIÇBAY

bütün bir Bizans dünyasının mücadelesini değil, maddi ve manevi kuvvetleriyle iki ayrı alemin kucak kucağa gelerek karışması neviinden bir kaynaşışın alametlerini görmeklâzım gelir... nüfus kitleleri büyük mikyasta yer değiştirmiş, memleketin ırki terekübü ve nüfusun yayılış şekli değişmiştir" demektedir (Barkan, 1944: 345)

Türklerin, özellikle Moğal istilasından sonra Batı Anadolu'ya daha fazla sayıda geldikleri bir gerçektir, ama yerli Hristiyan köylülerin de topraklarında kaldıkları ve çoğunun dinini koruyarak toprağında taldığı da o kadar gerçektir. Anadolu Selçuklu devletinin oluştuğu Orta Anadolu yaylasının tersine, Marmara bölgesi, verimliliği nedeniyle o çağın koşullarına göre kalabalık sayılması gereken bir Hristiyan nüfus barındırmaktaydı. Osmanlıların bu yerli unsurların tamamını islamaştırmadıkları, sadece vergi mükellefi üreticiler olarak korudukları 15. ve 16. yüzyıllara ait belgelerde, bu bölgede epeyi kalabalık bir Hristiyan nüfusun varlığının ortaya konulmasından anlaşılmaktadır.

Kuruluş kuramlarından bir tanesi de Mustafa Akdağ'ın ileri sürdüğü "Marmara İktisadi Unitesi" yaklaşımıdır (Akdağ, 1949a: 497 - 571; Akdağ, 1949b:319-418). Akdağ'a göre, Bizans 14. yüzyılda büyük bir ekonomik çöküntü içindedir. Marmara bölgesindeki sanayici Bizans kentleri, sınai ürün satabilmek için bölgedeki kalabalık Türk yayla halkıyla birleşmiştir. Türkler sınai ürünlere, Bizanslılar da hayvan ürünlerine ihtiyaç duydıklarından, "Marmara İktisadi Ünitesi" ortaya çıkmış ve bu da Osmanlı Devletini oluşturmuştur. Daha sonra Balkanlar ve Anadolu bu "Ünite"ye bağlanarak, Osmanlı İmparatorluğunun oluşması sağlanmıştır.

Aslında Akdağ'ın kuramı özgün değildir. Daha önce birçok yazar, örneğin Arnold Toynbee, yerleşik toplum ile göçebelerin sınır boylarında karşılaşmaları halinde, bunların birleşerek yeni bir devlet kurabileceklerini ileri sürmüştür. Toynbee'ye göre, Frank devleti Roma toprak soyluları ile Germen göçebelerin ortaklaşa kurdukları bir devlettir. Mançu devleti de aynı şekilde, "sınır ötesi Mançu barbarlarıyla, sınır bölgesindeki yerleşik Çinlilerin birlikte kurdukları bir devlet"tir (Toynbee : 392 - 394)

Akdağ'ın bakış açısı Toynbee'nin yaklaşımı içinde yer almaktadır ve büyük bir genellemeden hareket etmektedir. Bu yaklaşımın iki yanlışı bulunmaktadır. Bir kere Bizans endüstrisinin Türkler geldiğinde büyük boyutlu bir üretimi sürdürmekte olduğu ve pazar sıkıntısı çektiği dayanaksız bir iddiadır. İkinci olarak, Marmara bölgesine gelen Türklerin tamamen göçebe oldukları son derece tutarsız bir iddiadır. Aslında Bizans endüstrisi ve ticareti 13. yüzyılın başından itibaren İtalyanların eline geçmiş ve Bizans ülkesi gelişmekte olan İtalyan endüstrileri için bir piyasa haline gelmiştir. Üstelik kapitalizm-öncesi üretimin doğası gereği, piyasa için üretim söz konusu değildir, yani Bizans endüstrilerinin mahreç bulamamaları diye bir sorun söz konusu olamaz, çünkü üretim sipariş üzerine yapılmakta, yani önce talep doğmakta, arz da kendini buna uydurmaktadır.

Öte yandan, Osmanlı kurucu unsurlarının tamamen göçebelerden meydana

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU

geldiğini düşünmek de vahim bir hatadır. Osmanlı devleti aşiret güçlerinden çok, toprak peşinde koşan yerleşik unsurlar tarafından kurulmuştur. Çoğu zaman sanılanın aksine, göçebe unsurların tımar sistemiyle bir ilişkileri yoktur ve "yürük" adı altında özel bir statüye tabi olarak topraksız bir hayat sürdürmüşlerdir. Yeni arşiv çalışmalarının ortaya çıkardığı üzere, kuruluş dönemi tımar sahipleri, yerli Bizans toprak soylularıyla, Osman'ın kişisel nökerleri (gulam) ve devletin kapıkullarıdır. Halil İnalcık'ın belirttiği gibi, "Fütuhat devrinde Türk göçebelerinin fetholunan memleketlerde tımarlı sipahi olarak yerleşmesi nazariyesi yanlış ve eski bir nazariyedir" (İnalcık, 1951: 650) Bu konuda o döneme tanıklık etmiş olan Aşıkpaşaoğlu'nun Tarihi'inde İnalcık'ı destekleyen bilgiler yer almaktadır: "...Doğru Leblebici Hisarına vardı. Tekfürü itaat ile karşı geldi. Onu yerinde bıraktı, o kâfirin oğlu vardı. Onu kendisiyle birlikte aldı. Doğru Lefke'ye vardılar. Çadırlı tekfürü ve Lefke Tekfürü itaat edip karşı geldiler. Memleketlerini teslim ettiler. Kendileri Osman Gazinin yanında yarar nöker oldular" (Aşıkpaşaoğlu Tarihi: 28)

Bu alıntıda açıkça görülen, Osman bey ile Bizans merkez-kaç güçleri arasında vassalite ilişkilerinin kurulduğudur. Hiçbir gerçeğe ve belgeye dayanmadan iddia edildiği gibi, ele geçen topraklar aşiret mensuplarına dağıtılmamakta, Osman'ın vassali(nökeri) haline gelen Bizans soylularına bırakılmaktadır. Daha sonra Osman'la kişisel bağımlılık ilişkisi içine giren bu Bizanslılar, Osman'ın fetihlerine onun yanında katılarak, Osmanlı devletinin kurucu unsurlarının bir kanadını meydana getirmişlerdir. Gibbons, Bizans soylularının Osman'ın vassali olmalarına bakarak, iki halkın kaynaşarak yeni bir ırk oluşturduklarını iddia etmiştir. Oysa bazı Bizans beyleri dışında, geniş kitle kendi dil, din ve geleneklerini korumuştur.

Gibbons'a tepkili olan Köprülü, teorisini tamamen bu tepki doğrultusunda oluştururken, Osmanlı devletinin yalnızca Türkmen unsurlar tarafından kurulduğunu kanıtlamaya uğraşmaktadır. Genelde Aşıkpaşazade tarihine dayanarak geliştirdiği kuruluş teorisinde, Köprülü kurucu unsurlar olarak Gaziler (Alpler), Ahiler, Bacıyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rum'u saymaktadır (Köprülü, 1972: 146-172). Osmanlı devletinin kuruluşunu borçlu olduğu söylenen bu güçlere biraz daha yakından bakıldığında görülen manzara şudur: "Ekseriyetle geçinecek bir toprağa ve kendini yaşatacak bir işe sahip olmayarak, iktisadi zaruretler karşısında maişet vasıtalarını Orta Zamanın mütemadi harplerinde arayan ve dahili iğtişaşlarla arayan böyle tufeyli (asalak) bir sınıfın vücuda gelmesi pek tabii idi...10. asırda Maveraünnehir'de gaziler adını taşıyan bir teşekkülün adını biliyoruz (Köprülü, 1972: 147-148).

Böylece bazı kaynaklardan alıp, diğer bazılarında da gazi olarak anılan bu unsurların, topraksız ve eski kişisel bağımlılık ilişkilerinden kopartılmış silah adamları oldukları anlaşılmaktadır. bunlar, Anadolu'nun büyük bölümünün Moğol egemenliğine düşmesiyle kapılanacak bir yer bulamayan ve Moğollar tarafından da istenilmeyen, bu nedenle uçlara toprak veya kapılanacak kapı umuduyla gelen

unsurlardır. Alpler, göçebe kandaşlık ilişkilerinin bozulmasıyla ortaya çıkan nökerlik kurumunun unsurları haline gelmişlerdir. Bunlar da şefsiz ve topraksız kalınca uçlara gelmektedirler.

Bazı gaziler de bir şefin başkanlığında toprak edinmek umuduyla Osmanlı hizmetine girmektedirler. Bunlar bir yerin fethine katkıda bulununca veya kendiliklerinden ele geçirince, orası kendilerine verilmektedir. "Yalak Ovayı Akça Koca'ya verdiler. O da kendisiyle gelen gazilere üleştirdi" (Oruç Bey Tarihi: 33). Burada tipik bir feodalleşme unsuru olan alt temlikî görmektediriz. Topraklar aynı biçimde Hristiyan beylerine de verilmektedir. "Kara Mürsel derler bir yiğit vardı. O kıyıyı ona verdi. Ülkesini tımar olarak üleştirdi" (Oruç Bey Tarihi) Bunların yanında, Osman, fetihleri yürütmek için haydut çetelerinden bile yararlanmaktadır. De Muralt'nın o devir kaynaklarından derlediği bilgilere göre, Bilecik'in fethi Parlagonya çetelerinin desteğiyle olmuştur (Muralt, 1873: 447).

Osman başlangıçta kendine kişisel olarak bağımlı olan adamlarıyla (nöker, aşiret mensupları değil) fetih yaparken, fütuhatin ölçeğinin genişlemesi sonucu bu değişik kaynaklardan beslenen unsurlarla işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Başlangıçta hiçbir ordusu olmayan Osman'ın, tımar vaadiyle her bir kaynaktan asker topladığı kesin bir gerçektir (Gibbons, 1918: 81).

Bu olgular karşısında, Osman'ın bir aşiret reisi olduğu iddiası ciddi yaralar almaktadır. Osmanlı sülalesinin Oğuzların Kayı boyuna mensubiyeti kanıtlanamamış bir iddiadır. Fuat Köprülü ve diğer araştırmacıların bu konuda bir iz bile bulunamamış karşısındaki hayretlerini ifade etmeleri bizatihi hayret vericidir, çünkü 100 yıldan beri sürdürülen araştırmalar hiçbir sonuca ulaşamamışlardır. 18. yüzyılda 30 yıl süreyle Osmanlı sarayında kalan Boğdan voyvodası Dimitri Kantemir, de, "maalesef bugün bile hanedanın kökenini bilen yoktur" demekten kenidini alamamıştır (Kantemir, 1979: XLII).

Sonuç olarak, Osmanlı Devletinin kuruluşu konusu bu yıl içinde çok kereler ortaya gelecek ve ne yazık ki eski teraneler sıklıkla tekrarlanacaktır. Ama Osmanlı devletini bir göçebe aşiretinin ve yalnızca Türklerin kurduğu iddiaları mitolojik tarihe aittirler. Acı olanı, bunların hâlâ sürdürülüyor olmalarıdır.

Kaynakça

- Nikephoras Gregoras'tan Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Ankara, TTKY, 1944.
 Herbert Adams Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, Londra, 1918.
 M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, Atay Kültür Y., 1972.
 Oruç Bey Tarihi, İstanbul, ty.
 Grenard.
 O. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi", *Siyasal Bilgiler*

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU

Okulu Dergisi, c. 1, sayı 2, 1944.

Mustafa Akdağ(a), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", Belleten, sayı 51, 1949

Mustafa Akdağ(b), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", Belleten, sayı 55, 1949

Arnold Toynbee, Tarih Bilinci, c. II,

Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi vaziyeti üzerinde bir tetkik münasebetiyle", Belleten, c. XX, sayı 0, 1951.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi.

Oruç Bey Tarihi

E. de Muralt, Essai de Chronographie Byzantine, St, Petersbourg, 1873, c. II.

Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi, 3 cilt, Ankara, Kültür Bale. Y., 1979, C: I.